

LIETUVOS STUDENTŲ SOCIALINIAI RYŠIAI: DIAGNOSTINIS TYRIMAS NAUDOJANT SOCIALINIO TINKLO MATRICĄ

Dalia Antinienė

Lektorė
Kauno technologijos universitetas
Psichologijos katedra
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas
El. paštas: daliaan@takas.lt

Viktorija Baršauskienė

Dr., docentė
Kauno technologijos universitetas
Edukologijos katedra
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas
El. paštas: viktorija.barsauskiene@ktu.lt

Gediminas Merkys

Habil. dr., profesorius
Kauno technologijos universitetas
Socialinių tyrimų laboratorija
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas
El. paštas: gediminas.merkys@smf.ktu.lt

*Straipsnyje pateikti Lietuvos studentų socialinio tinklo empirinio tyrimo duomenys. Tyrimo priemonė yra socialinio tinklo matrica (7X5). Tai 7 socialinio tinklo subjektai: tėvai, broliai, sutuoktiniai, draugai, gimi-
naičiai, kaimynai, bendramoksliai ir 5 socialinio tinklo funkcijos: finansinė pagalba, pastogės suteikimas,
emocinė ir kt. pagalba. Remiantis MDS modeliu ir kitais rodikliais pateikti kai kurie tinklo matricos kon-
strukcinio validumo argumentai. Konstatuotas asimetriškai ryškus finansinės pagalbos funkcijos vyravi-
mas. Empiriškai nustatyta tinklo struktūra traktuojama kaip kultūriškai specifiška ir ją bandoma interpre-
tuoti modernizacijos sąvokos ir materialių bei postmaterialių vertybių teorijos kontekste. Formuluojamos
konkrečios hipotezės, reikalaujančios detalesnių tarpkultūrinių tyrimų.*

Socialinio tinklo fenomenas yra daugelio socia-
linių ir elgsenos mokslų, tarkime, psichologijos,
sociologijos, kultūrinės antropologijos, ugdymo
mokslo, politologijos, vadybos ir kitų esminis
interesas. Taip yra visai neatsitiktinai, kadangi
žmogaus psichosocialinė raida ir socialinis tin-
klas yra neatskiriamai susiję. Socializacijos te-
oretikai daugiau ar mažiau vieningai sutaria, jog
asmenybė, jos raida faktiškai susiklosto kaip

dviejų veikiančių jėgų – a) asmens vidinės psi-
chinės realybės ir b) išorinės socialinės struktū-
ros – atstojamoji. Asmenybės struktūra pakarto-
ja socialinę (mikro- ir makro-) struktūrą. Dar
XX a. pradžioje ir bene pirmasis apskritai tokią
sampratą ėmė propaguoti socialinės ir kultūri-
nės psichologijos klasikas L. Vygotskis. Jis tei-
gė, jog bet kuri aukštesnioji (kultūrinė) psichinė
funkcija žmogaus (vaiko) gyvenime išplaukia

bent du kartus: pirmą kartą kaip intersichinė realybė (per kultūrą, simbolius, žmonių socialinius santykius, istoriškai susiklosčiusius veiklos pavyzdžius), antrą kartą kaip intrapsichinė realybė, kurią individas interiorizuoja, bendraudamas su labiau patyrušiais visuomenės nariais (Vygotskij, 2000). Iš esmės labai panašią sampratą kiek vėliau ėmė diegti socialinio mokymosi teorijos autorius Bandura (1977): asmens socializaciją lemia, viena vertus, įgimtos žmogaus savybės, vidiniai, psichologiniai procesai, o antra vertus, socialinė aplinka. Individai perima (išmoksta) socialinį patyrimą, kai jo pavyzdžius demonstruoja kiti žmonės, dažniausiai mikrosociumui priklausantys asmenys: tėvai, globėjai, draugai, mokytojai ir t. t. Ne ką kita, o išskirtinę kultūrinę ir socialinę mikroaplinkos reikšmę žmogaus socializacijai pabrėžia ir moderniosios sociologijos klasikas Bourdieu (1977, 1982). Čia turime galvoje tokias jo į mokslinę apyvertą įtrauktas sąvokas kaip „milieu“ ir „habitus“. Galiausiai žinomas šiuolaikinis socializacijos teoretikas Hurrelmann (1993) taip pat teigia, jog socializacija – asmenybės vidinės ir išorinės socialinės realybės sąveika. Taigi jei apie mikro- ir makrosocialinę aplinką kalbame kaip apie pamatinę žmogaus raidos prielaidas, tai akivaizdu, kad socialinio tinklo sąvoka yra viena iš labiausiai nusisekusių teorinių sąvokų, atveriančių galimybę šias prielaidas modeliuoti giliai ir iš esmės. Tinklo sąvokos euristinių vaidmenį labai vaizdžiai atspindi žinoma liaudies patarlė, kuri vienokia ar kitokia forma figūruoja daugelyje kalbų: „Pasakyk, kas yra tavo draugai, ir aš pasakysiu, kas esi tu“.

Socialinio tinklo tyrimų retrospektyva. Socialinio tinklo sąvokos užuomazgos atsirado apie 1930 m. ir yra sietinos su Moreno, Lewino, Heiderio darbais, kai buvo imtasi nagrinėti, reikšti simboliais ir vaizduoti grafiškai žmonių tarpusavio ryšius. Bene ryškiausiu socialinių tinklų

empirinių tyrimų pradininku galėtų būti laikomas J. Moreno ir jo sociometrija. Tai buvo pirmasis postūmis socialinių tinklų empiriniams tyrimams. Kitas didžiulis postūmis socialinių tinklų tyrimų industrijoje įvyko šeštajame dešimtmetyje, kai Cartwright kartu su Harary grupių elgesiui tirti pritaikė matematinę grafų teoriją (Scott, 1991).

Ilgą laiką tyrėjų dėmesys buvo sufokusuotas į mažąsias grupes ir institucines struktūras. Tyrėjų tikslas buvo atskleisti socialinio tinklo taškus (socialinius veikėjus) ir ieškoti jų sąryšių. Po 1950-ųjų metų socialinio tinklo tyrimai pakrypo struktūrinių charakteristikų analizės linkme. Septintajame dešimtmetyje tyrimai buvo stipriai paveikti matematinės sociologijos. Harvardo (JAV) universitete grupė sociologų, vadovaujama H. White'o, tinklų tyrimams ėmė naudoti tada išskirtinę naujovę – skaičiavimo techniką, o tai savo ruožtu atvėrė iki tol neregėtas galimybes taikyti įvairius matematinius modelius bei metodus. White'o iniciatyva buvo pradėtas leisti žurnalas „Social Network“, kuriame buvo publikuojami įvairių socialinių mokslų atstovų straipsniai, skirti socialinio tinklo problematikai. Taigi akivaizdu, kad socialinio tinklo teorinės ir empirinės studijos tapo sąlyginai autonomiška tarpdalykinės pakraipos socialinių tyrimų kryptimi. Savo ruožtu dabartinis masinis kompiuterinių technologijų paplitimas vėlgi suteikia socialinio tinklo tyrimams naują postūmį, kadangi atsiveria galimybės statistiškai modeliuoti didelius duomenų masyvus ir nagrinėti kompleksiškas, sudėtingas faktiškai susiklostančias žmonių socialinių ryšių struktūras (Scott, 1991).

Kai kurios dabartinės socialinio tinklo tyrimų problemos. Apžvelgus šiuolaikines socialinio tinklo studijas matyti, kad yra nemažai tiek teorinio, tiek empirinio pobūdžio tiriamųjų darbų. Visgi kaip ir pačioje minėtos krypties tyri-

mų ištakoje socialinio tinklo klausimu šiandien akivaizdžiai tebevyrauja empirinių tyrimų žanras. Tiriama įvairaus amžiaus ir socialinio statuso grupių: paauglių, jaunimo, suaugusiųjų, senovo amžiaus žmonių tinklai (Clark, 2002; Wills, 2002; DiClemente et al., 1996; Marlatt and VandenBos, 1997; Gordon et al., 2002 ir kiti). Mėginama atskleisti socialinių tinklų lytiškumo ypatumus (Brass, 1985; Baron and Pfeffer, 1994 ir kiti). Tiriamos įvairių bendruomenių struktūros, nuo pirmykščių iki šiuolaikiškų (Wellman, 1979; Smith, 1979 ir kiti). Daugybė tyrimų yra skirti ryšiams tarp socialinio tinklo ir fizinės bei psichinės sveikatos atskleisti (Melchior et al., 2003).

Socialinio tinklo tyrimų gausos bei įvairovės kontekste galima pagrįstai kalbėti, kad išsirutulioja daugiau ar mažiau vieninga socialinio tinklo, kaip teorinio darinio, konceptualizacija. Įvairių krypčių akademinė bendruomenė sutaria, kad *socialinis tinklas* – tai žmonių (grupių) socialinių santykių ar ryšių (jų pobūdžio) struktūra. Socialiniai ryšiai tinkle gali būti labai įvairūs. Kiekvienas asmuo (grupė) turi tik jam būdingą, individualų socialinį tinklą.

Paprastai teoretikai skiria tris socialinės struktūros analizės lygius: makro-, mezo- ir mikrolygį. Tai reiškia, kad tinklai gali būti tiriami individualiu, grupiniu, organizacijos, bendruomenės, visuomenės lygmenimis. Pastaruoju metu pranašesniais laikomi tie metodai, kurie domisi individo įsitvirtinimu socialinėje struktūroje ir jos formavimusi iš atskirų mikroryšų (Hanneman, 1998). Dėl šios priežasties šiame darbe apsistojome prie tinklo analizės mikrolygiu. Iš dviejų galimų tinklo rūšių (egocentruotų¹ ir sis-

¹ Egocentruoti, arba kitaip dar vadinami asmeniniai tinklai, orientuoti į specifinį objektą – pagrindinį tinklo veikėją, „aktorių“ ar Ego. Šie tinklai skirti individo asmeniniams ryšiams (socialinei gerovei, psichologinei savijautai, karjeros galimybėms, socialinei paramai ir t. t.) atskleisti.

teminių²) pasirinkome į atskirą individą ir į santykį „individas-individas“ orientuotą egocentruoto tinklo tyrimą. Egocentruotas tinklas leidžia susidaryti išsamų „lokalus“ tinklo ar artimų ryšių vaizdą. Jis yra naudingas, kai siekiama atskleisti socialinio tinklo įtaką individui. Be to, egocentruoti tinklai suteikia žinių ir apie kai kurias makrostruktūros savybes.

Kadangi tarpasmeniniai santykiai sudėtingi, sudėtingas ir socialinių tinklų tyrimas. Pastaruoju metu taikomi įvairūs socialinių tinklų tyrimo metodai: apklausos, interakcijų stebėjimas, dokumentų analizė ir t. t. Šiuolaikiniai tarpasmeninių santykių tyrimo metodai leidžia ne tik aprašyti, bet ir grafiškai pavaizduoti bei išmatuoti tam tikrus jų parametrus. Socialiniams tinklams tirti šiandien iš principo yra taikomi (arba bent jau potencialiai gali būti taikomi) visi pagrindiniai šiuolaikinio socialinio tyrimo metodai.

Socialinis tinklas yra vienas iš esminių asmens socialinės integracijos ir socialinės adaptacijos veiksnių. Svarbiausias socialinių tinklų formavimosi motyvas – saugumo siekis. Ch. Kadushino nuomone, socialinio tinklo formavimo motyvas atsiranda ankstyvojoje vaikystėje. Saugumo siekis yra susijęs su tankiais socialiniais tinklais ir iš jų išplaukiančia socialine parama (Kadushin, 2002). Paprastai vidutinio amžiaus, sveiko žmogaus socialinį tinklą sudaro apytikriai 55 žmonės. Ilgaamžių tinklas dėl daugybės netekčių (artimųjų, darbo ir pan.) gerokai sumažėja. Paprastai asmens socialinį tinklą sudaro labai įvairios kompetencijos asmenys. Todėl labai svarbu, kaip individas, remdamasis savo socialiniais ryšiais, sugebės pasinaudoti socialinio tinklo kapitalu per kitų tinklo narių disponuojamus ište-

² Sisteminiai tinklai skirti grupės narių ryšių struktūrai atskleisti, asmens pozicijai tinkle (ekvivalentiškumui, išskirtinumui ir pan.) nustatyti. Kitaip nei egocentruoti, sisteminiai tinklai dažniau grindžiami abipusiu tinklo subjektų pasirinkimu.

klius. Juo platesnis socialinis tinklas ir juo „kokybiškesni“ santykiai, orientuoti tam tikram tikslui pasiekti, tuo paprastai efektyviau pasinaudojama socialiniu kapitalu. Taigi platus ir kokybiškas tinklas sudaro prielaidą pozityviai asmens socialinei adaptacijai ir integracijai. Viena svarbiausių socialinio tinklo funkcijų – paremiamoji. Iš socialinio tinklo gaunama parama priklauso nuo tinklo dydžio, santykių kokybės, dažnumo ir t. t. Juo platesnis tinklas ir juo artimesni santykiai, juo didesnė paramos tikimybė, juo įvairesnės kompetencijos ir statuso asmenys tinkle, tuo daugiau paramos rūšių galima tikėtis. Iš kai kurių santykių žmogus gali gauti labai įvairią, o iš kitų – tik labai specializuotą, vienos rūšies paramą. Išskirtinis vaidmuo socialiniam tinklui tenka ir socialinio mobilumo bei karjeros procesuose.

Nagrinėjant socialinio tinklo konstrukta, neretai vyrauja socialiai pozityvaus aspekto išryškėjimas. Taip atsitinka visai natūraliai dėl mokslui (ypač socialiniams mokslams) tradiciškai būdingų ryškių emancipacinių nuostatų. Dar XX a. viduryje vienas iš struktūrinio funkcionalizmo klasikų – Merton (1974) yra taikliai pastebėjęs daugelio socialinių tyrėjų neįsisąmonintą polinkį pirmenybę teikti pozityviai funkcionaliems procesams ir polinkį sąlyginai atsiriboti nuo disfunkcijų analizės. Visgi apie socialinį tinklą, susiklosčius specifinėms aplinkybėms, galima kalbėti ir kaip apie reiškinį su „minuso ženklu“. Būtent socialinio tinklo sutrikimai neretai tampa daugelio socialinių blogybių šaltiniu. Čia verta prisiminti įžymų XIX a. sociologą Durkheimą ir jo klasikinį veikalą „Savižudybė“. Dar tuomet jis išskėlė teorinę idėją apie socialinės integracijos-dezintegracijos poveikį socialinei anomijai ir savižudybių statistikai. Maža to, ši teorinė hipotezė buvo pagrįsta ir netgi sąlyginai patvirtinta empiriškai, o tai tuo metu buvo labai nauja. Akivaizdu, kad bent jau dalis nepriklausomo kintamojo operacionalizacijų minėtame tyrime

šiandien galėtų būti grindžiamos socialinio tinklo sąvoka ir jo rodikliais.

Simptomiška, kad, viena vertus, socialinio tinklo ir, kita vertus, psichinės bei somatinės sveikatos ryšį patvirtina ir šiuolaikinės empirinės studijos. Daugybė tyrimų įrodė, kad socialinis tinklas statistiškai asocijuojasi su mirtingumu, psichikos sutrikimais, ypač depresija, gyvenimo kokybe (Achat et al., 1998; Kawachi et al., 1996; Seeman et al., 1993; Vogt et al., 1992; Fratiglioni et al., 2000; Stansfeld et al., 1997; Stansfeld et al., 1998; Oxman et al., 2001 cituojama – pagal Melchior et al., 2003). Funkcionalus socialinis tinklas ir socialinė parama atlieka „pagalvės“ vaidmenį žmogaus sveikatai ir dvasinei būsenai, kai jis susiduria su stresiniais gyvenimo įvykiais. Asmeniui susidūrus su įvairiomis gyvenimo krizėmis (nedarbu, karjeros duobe, artimųjų netektimi, skyrybomis, sunkia trauma ar liga) socialinis tinklo funkcionalumas (arba jo sutrikimai) neretai tampa esminiu veiksnium, dėl kurio ima rutuliotis daugiau ar mažiau perspektyvus arba krizinis ir netgi akligatvinis asmens socialinės raidos scenarijus.

Socialinis tinklas susijęs su įvairiomis asocialaus elgesio formomis. Pasak socialinio mokymosi teorijos, agresyvaus elgesio mokomasi pirmiausia šeimoje, šiek tiek bendraamžių grupėse ir šiek tiek šio elgesio būdo išmoko masinės informacijos priemonės. Kai kuriuos modeliavimo ir imitavimo efektus mokslininkams pavyko įrodyti (Marlatt and VandenBos, 1997). Vis dėlto asmens asocialumo ir deviacijos prigimties požįriui socialinio tinklo vaidmuo negali būti visiškai paaiškintas vien socialinio išmokymo ar „milieu“ sąvokomis. Jau minėjome, kad socialinis tinklas, kaip fenomenas ir sąvoka, regis, dar stipriau siejasi ir su tokiais konstruktais kaip socialinė izoliacija, socialinė atskirtis ir socialinė integracija. Čia vėlgi turime galvoje tiek faktinį reiškinį, tiek jo teorines konceptualiza-

cijas. Štai tarp daugybės įvairių narkomanijos, alkoholizmo, prostitutijos ir kitų asocialaus elgesio formų priežasčių dažnai nurodomas emocinis artimųjų, šeimos narių ar bendraamžių atstūmimas, susvetimėjimo jausmas, nepilnos šeimos ir pan. Vadinasi, socialinio tinklo „plyšiai“, pašlijusi santykių kokybė ar nekokybiški santykiai gali turėti įtakos asocialios asmenybės bruožų formavimuisi. Toliau šiuolaikinės socializacijos teorijos bei socialinio darbo praktika rodo, kokią principinę svarbą įgyja įvairios socialinės prevencijos ir intervencijos priemonės, socialiai adaptuojant ir integruojant į visuomenę pačias įvairiausias socialiai silpnų žmonių kategorijas: kalinius, asocialius paauglius, neįgaliuosius, narkomanus, benamius, migrantus ir pabėgėlius, prostitutas ir kt. Savo ruožtu svarbiausią vietą tokiose praktinėse intervencijose ir integracijos technologijose užima darbas (tiek socialinio darbuotojo, tiek paties kliento) su tinklu ir darbas tinkle. Čia turima galvoje tinklo koregavimas ir rekonstravimas, mobilizavimas ir sutelkimas, naujų darinių suformavimas ir esamų palaikymas, tinklo išplėtimas ir įvairinimas.

Nors ligi šiol yra atlikta daugybė tinklo tyrimų ir taikomos įvairios metodikos, mokslininkai vis dar imasi naujų šios srities tyrimų ir ieško tobulesnių metodikų. Mūsų nuomone, viena iš labai perspektyvių kryptių čia yra socialinio tinklo diagnostiniai tyrimai. Tiek mokslo, tiek praktikos požiūriu labai svarbu turėti patikimas, validžias ir ekonomiškai priemonės, leidžiančias „atidengti“ ir visapusiškai įvertinti konkretaus asmens ar grupės socialinį tinklą. Tai svarbu tiek socioeducacinio darbo praktikos, tiek grynai moksliniu požiūriu. Teikiant asmeniui socialinę ir psichologinę pagalbą, diegiant įvairias reabilitacines programas ir pan. socialinio tinklo vaidmuo yra išskirtinis. Kita vertus, visiškai trivalu yra tai, kad daugelyje empirinių socializacijos studijų socialinis tinklas paprastai figūruo-

ja kaip labai reikšmingas nepriklausomas kintamasis, išorinis veiksnys, paaiškinantis asmens psichosocialinės raidos proceso funkcijas ir sutrikimus.

Netgi tokia improvizuota socialinio tinklo tyrimų apžvalga, kurią tikslingiau būtų apibūdinti tiesiog kaip impresiją, o ne kaip užbaigtą, išsamią analitinę studiją, leidžia formuluoti vieną neabejotiną išvadą: visiškai akivaizdu, kad Vakaruose egzistuoja masinė socialinio tinklo „tyrimų industrija“, pasižyminti tarpdalykiniu kryptingumu ir temine-problemine įvairove. Situacija Lietuvos moksle šiuo požiūriu yra labai kontrastinga ir nuvilianti. Kokio nors kryptingesnio ir profesionalinio socialinių tinklų tyrimo įdirbio šalyje nėra. Ttai atrodo juolab keistai, kadangi Lietuvoje, kaip ir kitose buvusio socialistinio bloko šalyse, šiuo metu labai sparčiai ir masiškai kuriasi socialinės pagalbos paslaugų sektorius, kurio dėl suprantamų priežasčių nebuvo TSRS laikais. Čia turime galvoje tokių profesijų kaip socialinis darbuotojas ir socialinis pedagogas atsiradimą, taip pat atitinkamos krypties universitetinių katedrų steigimą, mokslo žurnalų leidimą, reguliarių mokslinių konferencijų rengimą etc. Visa tai rodo, kad visuomenėje tikrai egzistuoja atitinkamos pakraipos fundamentinių ir taikomųjų tyrimų poreikis (socialinis užsakymas). Deja, nacionaliniam mokslui kol kas nepavyko į tai adekvačiai reaguoti. Nacionalinių (regioninių) tyrimų reikalingumą ir **mokslinį problemškumą** čia pagrindžia bent kelios esminės aplinkybės. Kyla problemnis klausimas, koku mastu Vakarų visuomenėse sukonstruotas socialinio tinklo konceptualizacijos ir ypač empirinius statistinius apibendrinimus be išlygų galima taikyti posovietinės kultūros sąlygomis? Kita vertus, tikslinga įžvelgti ir kitą minėto probleminio klausimo aspektą – ar Lietuvoje užfiksuoti empiriniai socialinio tinklo dėsniumai siejasi su analogiškais dėsniumais kitose kultūrose?

Pastaraisiais dešimtmečiais socialinių mokslų epistemologijoje bemaž visuotinai linkstama pripažinti vieną chronišką socialinių mokslų ligą. Ji pasireiškia tuo, kad viename teorinio pažinimo poliuje yra nemažai aukšto abstrakcijos laipsnio empiriškai iki galo nepatikrintų teorinių doktrinų, kitame – begalė į labai konkrečių ir siaurą kontekstą orientuotų pavienių empirinių teorijų. Pastebima, jog akivaizdžiai trūksta vadinamųjų „vidurinio rango teorijų“, kurios pasižymėtų, viena vertus, sąlyginai plačia galiojimo sritimi ir kartu būtų patvirtintos empiriškai. Visos socialinių mokslų teorijos yra ribotos laiko ir erdvės požiūriu, todėl paprastai negali būti formuluojamos teiginiais su loginiu bendrybės kvantoriumi: „visiems X galioja, jei a, tai b“. Nors pagrįstai galima kalbėti tik apie sąlyginę teorijų universalumą, visgi viena yra aišku be išlygų – juo platesnė teorijos galiojimo sritis, juo daugiau atitinkamos klasės psichosocialinių reiškinių ji paaiškina, tuo teorija yra brandesnė ir vertingesnė. Vadinasi, Vakaruose gautų socialinio tinklo conceptualizacijų ir ypač statistinių apibendrinimų perkėlimas bei pasikartojimas Rytų Europos kultūrose reiškia galiybę empiriškai patikrinti teorijos galiojimo, kartu ir universalumo ribas. Kita vertus, **hipotetiškai** galima teigti, jog skirtingos kultūros neretai tarsi natūraliai sukuria kvaziekperimentines situacijas, kurias tikslinga išnaudoti giliau pažinti visuomenę ir žmogų. Koks nors psichologinis konstruktas, pavyzdžiui, socialinis tinklas, čia atlieka priklausomo kintamojo, o faktiniai kultūrų skirtumai – nepriklausomo kintamojo funkcijas. Pavyzdžiui, iš teorinės sociologijos ir socialinės psichologijos žinoma, kad modernizacija ir tokie neišvengiami jos palydovai kaip ekonominė visuomenės gerovė, individų autonomija (asmens laisvių ir teisių požiūriu, asmens ekonominio nepriklausomumo požiūriu) ardo tam tikrus tradicinius socialinius darinius – religin-

gumą, bendruomeniškumą, tradicinės šeimos stabilumą ir kt. Taigi čia galima pagrįstai formuluoti **hipotezę**, jog socialinis tinklas Vakaruose ir socialinis tinklas Rytų Europoje, kaip modernizacijos sąlyginai mažiau paliestoje kultūroje, gali įgauti skirtingas išraiškas. Konkrečiai tikėtina, kad socialinio ir ypač ekonominio saugumo motyvai, taip pat orientacija būtent į šeimą ir artimųjų aplinką Rytų Europoje yra ryškesnės socialinio tinklo struktūros dalys nei tatai yra labiau emancipuotoje ir individualizuotoje Vakarų visuomenėje. Taigi socialinio tinklo tyrimai sąlyginai savitoje nacionalinėje terpėje gali tapti fundamentalia epistemologine problema. Bet kuriuo atveju tai gali būti kur kas svarbesnė mokslinė problema nei tiesiog empirinių žinių deficito likvidavimas konkrečioje nedidelėje regioninėje mokslo bendruomenėje. Pats geriausias būdas iškelti ir spręsti tokias problemas būtų atlikti tarpkultūrinės socialinio tinklo studijas pasiremiant tiek vadinamąja *Etic*, tiek *Emic* metodologija³ (Matsumoto, 2000; Thomas, 1993; Berry, 1992; Merkys, 1999; Triandis and Lambert, 1980).

Metodika

Dalyviai. Socialinio tinklo empirinio tyrimo, pristatomo šiame straipsnyje, rezultatai yra gauti studijuojančio jaunimo populiacijoje. Konkrečiai keli Kauno technologijos universiteto So-

³ *Etic* metodologinė koncepcija teigia, kad psichosocialiniai fenomenai yra universalūs, tarpkultūriški, apibendrinantys. Jie gali būti aptikti, ištirti ir palyginami tarpusavyje pagal vienodą metodiką. Tiesiog įvairiose kultūrose skiriasi šių fenomenų raiška (ypač kiekybinė), o tarpkultūrinio tyrimo misija kaip tik yra parodyti šios raiškos skirtumus. *Emic* metodologinė koncepcija laikosi priešingos pozicijos: psichosocialiniai fenomenai anaipol nepasižymi universalumu, sunkiai pasiduoda tarpkultūriniam apibendrinimui, tiesioginiam palyginimui statistinių rodiklių lygmeniu, yra labai orientuoti būtent į situaciją, kultūriškai specifiški ir t. t.

Lentelė. Studentų socialinio tinklo reitingai (N = 305)

	Galiu pasiskolinti pinigų	Galiu nuoširdžiai bendrauti, atsiskleisti	Galiu kreiptis pagalbos ir patikėti svarbų reikalą	Jeigu netekčiau gyvenamojo būsto, galėčiau prisiglausti	Į mane kreipiasi norėdami išsipasakoti ar prašydami paramos	VIDURKIS	Cronbacho α
Tėvas / mama	96,0	82,5	96,4	99,6	74,5	89,8	0,60
Žmona / vyras	87,7	93,0	90,4	83,8	87,7	88,5	0,76
Draugai	90,5	93,5	86,4	73,0	93,8	87,4	0,72
Brolis / sesuo	81,5	82,0	85,6	84,6	80,5	82,8	0,73
Giminaičiai	66,3	44,6	54,7	80,9	38,0	56,9	0,69
Bendramoksliai	61,9	59,4	44,4	27,7	54,2	49,5	0,77
Kaimynai	37,8	20,5	17,1	20,5	24,3	24,0	0,78
VIDURKIS	74,5	67,9	67,8	67,2	64,7	68,4	
Cronbacho α	0,46	0,47	0,44	0,39	0,44		

	90–100 proc.
	60–90 proc.
	30–60 proc.
	Iki 30 proc.

Pastaba. Lentelėje pateikti TAIP atsakymų procentai.

cialinių mokslų fakulteto tyrėjai šiuo metu vykdo nemenkos⁴ apimties socialinių nuostatų tyrimą. Jo esmė – ištirti uždaro tipo klausimynu studijuojančio Lietuvos jaunimo tautinę tapatybę, etnocentrizmo apraiškas ir emigracines nuostatas⁵. Kaip vienas iš nepriklausomų kintamųjų, galinčių paaiškinti jaunų žmonių emigracinių nuostatų raišką, į šį didelį klausimyną buvo įtraukta socialinio tinklo matrica, iš viso suda-

ranti 35 testo žingsnius (žr. lentelę). Minėtą matricą pildė 305 studentai (iš visų 1002 tiriamųjų), o tai sudaro 30,4 proc. pagrindinės imties⁶.

Užduotis ir tyrimo eiga. Tinklo „personalinė“ struktūra buvo operacionalizuota įvardijant pačią artimiausią socialinę aplinką: tėvus, su tuoktinius, draugus (iš viso 7 tinklo subjektai). Tinklo funkcinė struktūra buvo apibrėžta įvardijant tokias esmines sritis kaip emociniai ryšiai, abipusis pasitikėjimas ir socialinis-ekonominis saugumas (iš viso 5 funkcinės tinklo sritys). Kiekvienas tinklo subjektas buvo vertinamas pagal kiekvieną funkcinę sritį ($7 \times 5 = 35$) naudojant dichotominį atsakymo formatą – „taip“ arba „ne“. Įdomumo dėlei verta pažymėti, kad tyrėjų grupės hipotetiniai lūkesčiai pa-

⁴ Bendroji apklausos imtis siekia 1002 respondentus, atstovaujančius patiems įvairiausiems šalies universitetams ir kolegijoms. Priklausomi tyrimo kintamieji – tautinė tapatybė, etnocentrizmas ir emigracinės nuostatos, iš viso 181 testo žingsnis. Juos užpildė visi 1002 pagrindinės tyrimo imties respondentai. Įvairūs tyrimo nepriklausomi kintamieji buvo operacionalizuoti į 213 testo žingsnių. Juos pildydavo mažesnis skaičius pagrindinės imties respondentų, paprastai nuo 245 iki 305.

⁵ Jaunų žmonių (ypač studijuojančiųjų bei universitetų absolventų) emigracija į ekonomiškai pajėgias ir patrauklias Vakarų šalis įgauna grėsmingus mastus. Ši situacija jau yra suvokiama kaip nemenka socialinė-ekonominė ir politinė problema.

⁶ Minėtos dalinės imties pagrindinės demografinės charakteristikos yra tokios: vyrų (41,8 proc.), moterų (58,2 proc.), jų amžius svyruoja nuo 18 iki 33 metų, vidurkis – 20,8 metų, o SD = 1,90 metų.

matyti tinklo struktūrą, kaip jaunimo emigracines nuostatas potencialiai švelninantį veiksnį, menkai tepasitvirtino. Pagal visą 35 testo žingsnių matricą statistiškai reikšmingas tinklo ir emigracinių nuostatų sąryšis buvo konstatuotas tik merginų studenčių populiacijoje ir tik pagal subskalę „tėvas / mama“. Kadangi išryškėjo toks sąlyginis nusivylimas, turint galvoje, viena vertus, socialinio tinklo esminį vaidmenį asmens socialinės raidos procesams ir, kita vertus, atsižvelgiant į visišką socialinio tinklo empirinių tyrimų deficitą Lietuvos moksle, buvo apsispręsta gautus tinklo duomenis panagrinėti kaip: a) uždara požymių struktūrą ir b) kaip psichometrinį konstrukta, tikintis šią matricą panaudoti ateities tyrimams.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Statistiniai duomenys, gauti matricos 7X5 pagrindu, buvo analizuojami tiek pavienių testo žingsnių lygmeniu, tiek sudarant subskales. Pavienių tinklo matricos žingsnių rezultatai matyti lentelėje. Dichotominis atsakymo formatas buvo koduojamas šitaip: 0 balų (*NE*) ir 1 balas (*TAIP*), todėl lentelėje pateiktus procentinius įverčius padalijus iš šimto, gaunami įverčių vidurkiai. Pažymėtina, kad rezultatų lentelė (matrica) sudaryta reitingo būdu. Reitingą (pagal kryptį nuo viršaus į apačią) pradeda „ryškiausi“ tinklo veikėjai (subjektai) „tėvas / mama“ ir baigia periferinė tinklo veikėjų kategorija – „kaimynai“. Reitingą (pagal kryptį iš kairės į dešinę) pradeda daugiausia pasirinkimų gavusi tinklo funkcija *galiu pasiskolinti pinigų* ir užbaigia mažiausiai pasirinkimų gavusi funkcinė kategorija – *į mane kreipiasi norėdami išsipasakoti...* Vaizdumo dėlei tinklo matricos rezultatai pateikiami ne tik skaičiais, bet ir tonais pagal principą: juo tamsesnis tonas, tuo stipriau išreikšta tinklo dimensija, juo šviesesnis tonas, tuo tinklo dimensija pagal konkretų

subjektą ir konkrečią tinklo funkciją yra išreikšta silpniau.

Buvo prasminga atlikti kai kuriuos tipinius psichometrinius skaičiavimus, visų pirma pasidomėti naudojamos priemonės vidine konsistencija. Jei ji pasirodytų esanti labai menka, tai sudaryti sudedamuosius indeksus būtų problemiška (Lienert and Raatz, 1994; Krauth, 1995). Skalių, sudarytų pagal tinklo subjektų (veikėjų) grupes, vidinė konsistencija pasirodė esanti sąlyginai didelė. Antai minimalus Cronbacho alfa koeficientas pasitaikė 0,60, maksimalus 0,78, o šio koeficiento vidurkis pagal 7 veikėjų skales siekė 0,72. Simptomiška, kad tuos pačius 35 testo žingsnius grupuojant į skales pagal atskiras tinklo funkcijas, vidinės konsistencijos rodikliai gerokai kuklesni: minimali reikšmė 0,39, maksimali tik 0,47, o koeficientų vidurkis siekia 0,44. Teoriškai toks rezultatas – maža atsakymų konsistencija pagal tinklo funkcijas ir sąlyginai didelė pagal tinklo veikėjus – visai prasmingas. Tarkime, jei su tėvais (arba broliais) užsimezga labai glaudūs socialiniai ir psichoemociniai ryšiai, tai pagrįstai tikėtina, jog tokių „artimų“ tinklo veikėjų socialinė parama bus polifunkcinė. Pavyzdžiui, tikėtina ir emocinė, ir piniginė parama, ir laikinos pastogės suteikimas etc. Kitaip tariant, tokiu atveju, tikėtina, tinklas pozityviai ir funkcionaliai veiks visomis gyvenimo aplinkybėmis. Priešingai, jei su atitinkamu tinklo subjektu nėra glaudesnio socialinio ryšio, tikėtina, kad tinklo funkcionalumas bus menkas, formalus ir epizodiškas. Galėtume hipoteitiškai teigti, kad ateityje į matricą įtraukus naujus testo žingsnius, pavyzdžiui, nuoširdžios ir sistemingos pagalbos sunkiai susirgus ar neveiknumo atveju, tapus įkaitu ar pan., skalių, sudarytų pagal tinklo veikėjus, vidinė konsistencija tik didėtų. Tai, kad skalių konsistencija pagal tinklo funkcines sritis yra gerokai mažesnė, yra logiška, gyvenimiška. Tėvai arba broliai gali duoti

pinigų ir suteikti pastogę, tačiau iš kaimynų arba mokslo draugų tokios paramos galima ir nesulaukti. Taigi nėra jokio pagrindo tikėtis, kad kokia nors tinklo funkcija nuolat bus stipriai išreikšta visose ganėtinai skirtingose tinklo subjektų grupėse. Vadinasi, šiuo požiūriu netgi ir padidinę testo žingsnių skaičių, testo vidinės konsistencijos padidėjimo čia vargiai galėtume tikėtis. Tokia teoriškai prasminga vidinės konsistencijos koeficientų konfigūracija gali būti laikoma netiesioginiu testo (socialinio tinklo matricos) konstrukcinio validumo argumentu. Aiškėja ir kita esminė išvada: pagal nagrinėjamą matricą sudėtinius indeksus galima sudaryti tik pagal tinklo subjektus, atitinkamą indeksą sudaryti pagal funkcijų sritis neleistina dėl mažos konsistencijos.

Matricoje gautos aprašomosios statistikos akivaizdžiai rodo, kad ryškiausiomis tinklo figūromis tampa tėvai ir broliai bei sutuoktiniai (žr. lentelę). Kitaip tariant, glaudžiausias tinklas egzistuoja tarp artimiausios aplinkos žmonių, kuriuos sieja arba kraujo ryšys, arba santuoka. Šį dėsningumą atspindi ir MDS (*Multi-Dimensional Scaling*)⁷ rezultatai, pateikti tipiniame grafike (žr. pav.). Modelis buvo skaičiuojamas iš duomenų, pateiktų lentelėje, distancijos matu buvo naudojamas Euklido atstumas, pakeltas kvadratu. Palankūs modelio statistinio „grynumo“ duomenys⁸ gauti ir skaičiuojant pagal tinklo subjektus, ir pagal tinklo funkcijas. Pažymėtina, kad socialinio tinklo veikėjai MDS grafike išsirikiuoja teoriškai prasmingai, o tai, taikant šį statistinį modelį, yra be galo svarbu. Pagal vertikalę gauname „kraujo ryšio“ ir lais-

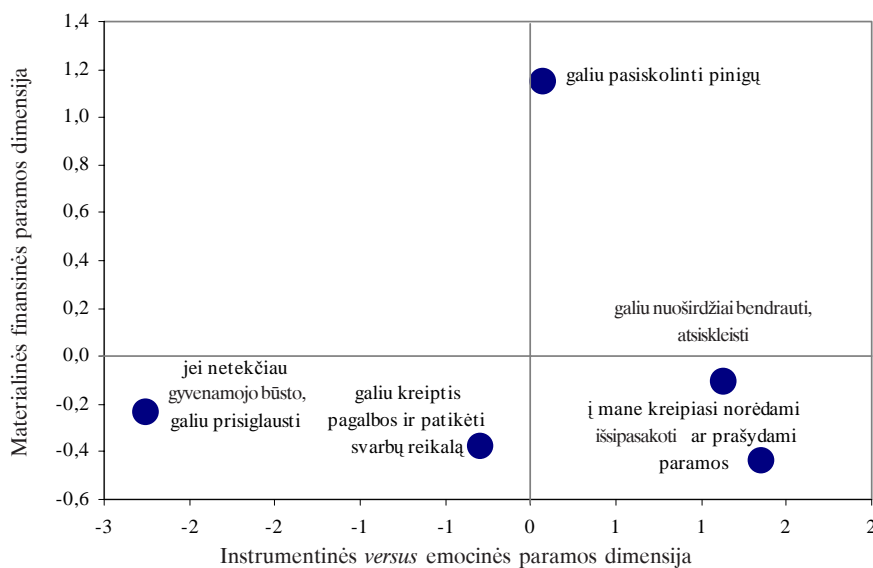
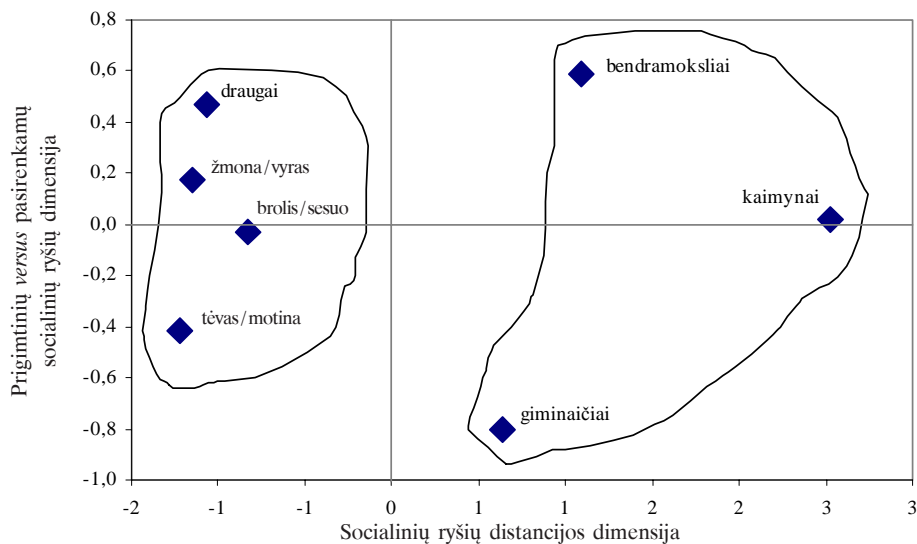
⁷ Apie sunormintą lietuvišką terminą duomenų nėra, siūlytume tokį darbinį termino vertimą – „daugiamačių skalių sudarymas“.

⁸ Gauti tokie modelio „grynumo“ rodikliai: pagal tinklo subjektus – $RSQ = 0,999$, o vadinamasis „stresas“ $Stress = 0,009$, pagal tinklo funkcijas – $RSQ = 0,992$, o vadinamasis „stresas“ $Stress = 0,053$.

vo pasirinkimo dimensiją. Pagal horizontalę gauname tinklo veikėjų socialinės distancijos dimensiją. Iš tiesų žmogus neturi galių pasirinkti tėvų ir giminaičių, tačiau sąlyginai turi nemažai laisvių pasirinkti sutuoktinį bei draugus (žr. vertikalę). Kita vertus, akivaizdu, kad tėvai ir sutuoktinis yra artimesni tinklo veikėjai nei kaimynai. Tai, kad tinklo veikėjai MDS modelyje susirikiuoja visai prasmingai, vėlgi yra netiesioginis sukurtos tinklo matricos konstrukto validumo argumentas. Toliau MDS modelis rodo, kad pagrįstai galime kalbėti apie artimiausios aplinkos tinklą (tėvai, sutuoktinis, broliai, draugai), kurio vidutinis paminėjimas siekia 87,1 proc. ir apie tolimesnės aplinkos tinklą (mokslo draugai, giminaičiai, kaimynai), kurio vidutinis „taip“ paminėjimas tesiekia 43,5 proc.

Verta atkreipti dėmesį, jog svarbiausia tinklo funkcija, savo įverčiu gerokai pralenkianti visas kitas, yra „ekonominė“ funkcija, tai yra pagalbos, – pasiskolinti pinigų – gavimas (žr. lentelę). Finansinės pagalbos funkcijos išskirtinumas ir distancija kitų tinklo funkcijų atžvilgiu labai ryškiai atsispindi ir MDS grafike (žr. pav.). Vertikalė MDS modelyje gali būti apibrėžta kaip nefinansinės *versus* finansinės paramos dimensija. O horizontalė gali būti apibrėžta kaip instrumentinės *versus* emocinės pagalbos dimensija. Antai skalės kairėje (nutolęs nuo ašių centro netgi per minus 2,4 punkto) rikiuojasi grynai instrumentinis dalykas, kaip antai laikina pastogė, paskui eina reikalo delegavimas, o dešinėje per 1,0 ir 1,5 punkto nuo ašių centro susirikiuoja grynai emocinės tinklo funkcijos: nuoširdus bendravimas, abipusis pasitikėjimas. Taigi teoriškai prasmingas MDS modelis gautas ne tik pagal tinklo veikėjų grupes, bet ir pagal esmines tinklo funkcijas.

Faktą, kad būtent finansinė-ekonominė tinklo funkcija pasireiškia kaip akivaizdžiai vyraujanti, verta apmąstyti detaliau. Atitinkamas rezultatas galėtų būti iš dalies paaikšintas studentų

Pav. MDS diagrama pagal socialinio tinklo subjektus (veikėjus) ir funkcijas

populiacijos specifiškumu. Studentai dažniausiai jauni žmonės, paprastai dar neturi stabilių ir pakankamų pajamų, garantuojančių visišką ekonominę autonomiją. Taigi studento socialinis vaidmuo iš dalies pateisina tokį būvį, kai, viena vertus, studentui pinigų trūksta ir kartkarčiais jis skolinasi, prašo aplinkinių paramos, kita ver-

tus, jo artimiausios ir netgi tolimesnės aplinkos tinklo veikėjai yra linkę į tokį pagalbos prašymą atsiliepti. Šitokia štai studento „biografijos“ realybė, matyt, ir atsispindi gautuose rezultatuose. Galima formuluoti hipotetinę prielaidą, kad tokia studento vaidmens socialinė percepcija gali būti reiškinys, sistemingai pasikartojantis įvai-

riose kultūrose: Vakarų, Rytų Europos, Tolumų Rytų etc.

Pažvelgus iš kito taško, komentuojamas rezultatas tam tikra prasme yra netikėtas. Lietuva, kaip ir kitos Rytų Europos šalys, yra gilią socialines ir ekonomines transformacijas patirianti ribotų išteklių šalis. Čia vyrauja mažos ir vidutinės pajamos⁹, sunkokai formuojasi kol kas dar negausi vidutinė klasė. Tokiame kontekste akivaizdus finansinės pagalbos „lyderiavimas“ bendrojoje tinklo funkcijų struktūroje atrodo iš tiesų savitai. Kitų išmatuotų tinklo funkcijų strateginė svarba asmeniui (gauti pastogę, patikėti svarbų reikalą), taip pat testo instrukcija¹⁰ leidžia mums teigti, jog tiriamieji neturėjo galvoje labai mažos sumelės, kad „pritemptų“ iki kitos įplaukos, pasiskolinimo. Čia kalbama apie pagalbą žmogui, papuolusiam į bėdą. Be to, testo žingsnių formuluotės atspindėjo anaipatol ne studento lūkesčius ir poreikius tinklo atžvilgiu, bet faktiškai gaunamą paramą iš tinklo: „galiu pasiskolinti pinigų“. Taigi materialinio nepritekliaus, kaip sąlyginai masinio reiškinių, paveiktoje kultūroje labiausiai realizuojama tinklo funkcija paradoksaliai tampa ekonominė finansinė parama.

Čia tiesiog prašosi tarpkultūrinis palyginimas: ar labiau pasiturinčiose Vakarų visuomenėse analogiškoje studentų populiacijoje į pirmą planą taip pat kontrastingai išsiveržtų finansinė ekonominė socialinio tinklo funkcija? Kaip atrodytų tinklo veikėjų ir tinklo funkcijų reitingas bei struktūra? Šiame kontekste, greita tokių trivialių buitinių interpretacijų bei

⁹ Šiuo metu vidutinis mėnesinis atlyginimas yra apie 1000 Lt. Tai apytiksliai lygu 330 dolerių arba 290 eurų. Didžioji statistinio piliečio pajamų dalis sunaudojama elementariausiems poreikiams: maistui, būstui, transportui, o kaupimo (investavimo) tendencija masiškai nepasireiškia.

¹⁰ Testo instrukcija prasideda žodžiais: „Šis testas parodys, koks tavo pažįstamų ratas, ir ar, ištikus bėdai, turėsi į ką atsiremti?..“

klausimų verta plėtoti ir tam tikromis tradicinėmis teorijomis bei sąvokomis pagrįstas hipotezes. Šiuo požiūriu mums atrodo produktyvios „modernizacijos“ sąvoka bei Ingleharto (Inglehart, 1997) materialinių ir postmaterialinių vertybių teorija. Galbūt netgi prasminga kalbėti apie abiejų minėtų teorinių darinių simbiozę, kaip hipotezę *ad hoc*, skirtą komentuojamam faktui interpretuoti. Galima pagrįstai teigti, kad būtent moderniai visuomenei būdingesnės postmaterialinės vertybės (saviraiškos, įdomaus užsiėmimo siekis), o modernizacijos mažiau paveiktoje visuomenėje pagrįstai galima tikėtis stipriau išreikštų materialinių vertybių (ekonominės gerovės, saugumo, stabilumo siekio). Toliau šiame kontekste verta prisiminti, kad modernizacija, viena vertus, susijusi su: 1) gilia ir labai sudėtinga visuomenės organizacine „kristalizacija“ ir specializacija, labai išplėtotą paslaugų, įskaitant socialines, industrija; 2) santykinai didesne materialine gerove ir iš to išplaukiančia didesne asmens ekonomine ir dvasine autonomija. Kita vertus, modernizacija iš dalies ardo kai kurias tradicines struktūras: tradicinę šeimą, taip pat bendruomeniškumą, pagrįstą vien giminystės ar kraujo ryšiais, be to, kaip minėta, sąlyginai silpnina perdėtą žmonių prierašumą tradicinėms materialinėms vertybėms ir t. t. Atsižvelgiant į šiuos argumentus tikėtina, kad modernioje visuomenėje tinklo veikėjų ir tinklo funkcijų konfiguracija gali rikiuotis visai kitaip, nei Rytų Europos ar kurioje nors modernizacijos dar gerokai mažiau paliestoje šalyje. Tikėtina, kad modernioje visuomenėje tinklo veikėjų, visai nesusijusių kraujo giminystės ryšiais, santykinis „svoris“ gali būti didesnis. Toliau galima tikėtis, kad tinklo funkcinėje struktūroje į pirmą planą finansinė pagalba anaipatol neiškils. Labiau tikėtina, kad finansinės pagalbos problemos modernioje visuomenėje sprendžiamos ne tiek per „personalinį tinklą“, kiek per įvairias modernias institu-

cijas, kaip antai bankinis kreditavimas, įskaitant lengvatinius kreditus studentams, studentų uždarbiavimo sistema, kai dirbama ne visą darbo dieną ir per atostogas etc. Be to, tikėtina, kad dėl postmaterialinių vertybių įtakos ryškesnes pozicijas tinklo funkcinėje struktūroje turėtų užimti emocinius ryšius atspindintys dalykai. Kitaip tariant, hipotetiškai galima prognozuoti, kad studento iš vakarietiškos kultūros tinklo struktūroje bent santykinai ryškesnes pozicijas įgaus tinklo veikėjai, nesusiję kraujo ir santuokos ryšiais, o tinklo funkcinėje struktūroje bent santykinai ryškesnes pozicijas įgis funkcijos, nesusijusios su ekonomine finansine parama. Tokiu būdu tikėtina, kad tinklo veikėjų ir tinklo funkcijų struktūra bus labiau subalansuota ir neįgaus tokių ryškių asimetrijų. Čia turime galvoje asimetriją pagal kraujo ryšio *versus* laisvo pasirinkimo dimensiją ir asimetriją pagal finansinės *versus* nefinansinės pagalbos dimensiją.

Bet kuriuo atveju ši interpretacinė *ad hoc* hipotezė galėtų būti patikrinta organizuojant homogeniškoje studentų populiacijoje (pagal galimybes galbūt ir kitose populiacijose) empirines tarpkultūrines studijas. Jose turėtų būti palyginama tinklo raiška bent keliose Vakarų valstybėse, Rytų Europoje ir keliose tradiciškumą dar labiau išlaikiusiose kultūrose. Tokia akcija leistų, viena vertus, išplėsti (ar bent jau patikrinti) gautos empirinės tinklo teorijos galiojimo ribas, kita vertus, validuoti kai kurių aukštesnio abstrakcijos laipsnio tradicinių teorijų universalumą bei prognostinę interpretacinę galią.

Toliau verta mąstyti ir apie lokalesnius dalykus. Čia turime galvoje grynai praktinę tinklo matricos, kaip diagnostinės priemonės, naudojimo perspektyvą. Atsižvelgiant į tai, kad: a) suformuota sąlyginai nemaža, tačiau ganėtinai homogeniška imtis; b) ši imtis atstovauja aiškiai identifikuojamai tikslinei populiacijai – studijuojančiam Lietuvos jaunimui; c) gauti geri arba bent jau

patenkinami testo psichometrinės kokybės rodikliai, tikslinga sukaupus socialinio tinklo matricos statistinius duomenis traktuoti kaip preliminarią¹¹ testo normą. Tai atveria galimybę daryti individualius sprendimus apie konkretaus studijuojančio jaunuolio (ar jaunuolės) socialinę tinklą. Tokia individualaus vertinimo procedūra, tinklo matricos autorių nuomone, gali būti prasminga ganėtinai įvairiomis aplinkybėmis. Visų pirma vykdant studijuojančiojo psichologinį konsultavimą ir psichoterapiją rutinine tvarka arba ištikus gyvenimo krizėms; antra, taikant įvairias reabilitacines programas po kokių nors traumuojančių įvykių; trečia, teikiant socialinę paramą ir socioeducacinio darbo paslaugas studentams. Pažymėtina, kad pati vertinimo procedūra yra labai ekonomiška tiek laiko, tiek organizaciniu požiūriu. Pristatoma socialinio tinklo matrica (dėl savo lakoniškumo) gali būti kaip atskiras papildomas modulis tiesiog „prikabinta“ prie bet kokio diagnostinių priemonių paketo ir jo esmingai neišplėsti. Individualius konkretaus tiriamojo rezultatus tikslinga vertinti ir subskalių lygmeniu (tai yra – kiekybiškai), ir pagal visas 35 lentelės ląsteles (kokybiškai). Ypač prasmingas vertinimas pagal tinklo subjektų skales, kadangi jos pasižymi sąlyginai didele vidine konsistencija. Iš principo galima vertinti ir pagal tinklo funkcijų skales, kurios gali būti traktuojamos kaip logiškai validžios, tačiau dėl objektyvių matuojamo fenomeno raiškos ypatumų mažai homogeniškos tyrimo priemonės. Savaimė suprantama, galima vertinti ir pagal bendrą vidutinį testo balą, kuris šiuo atveju yra 0,68 (arba 68 proc.). Pagrindiniai šio jungtinio norminio rodiklio aprašomieji duomenys yra tokie: SD = 0,15; SE = 0,015; Mo = 0,67; MIN = 0,18, o MAX = 0,93.

¹¹ Galima pagrįstai tikėtis, kad ateityje, po kiekvieno pakartotinio tyrimo normavimo, duomenų bazė vis labiau plėsis.

Pristatoma tinklo matrica besidomintiems tyrėjams jos autoriai yra pasiryžę suteikti visą normavimui ir korektiškam tarpkultūriniam palyginimui reikalingą informaciją apie testą – nuo agreguotų dydžių – subskalių arba testo žingsnių įverčių, faktoriinių matricių iki pirminės statistinių duomenų SPSS matricos imtinai.

Išvados

1. Vakaruose egzistuoja masinė socialinių tinklų tyrimų industrija. Lietuvoje, nepaisant visuomenėje didėjančio socialinių tinklų tyrimo poreikio, kryptingi šios srities tyrimai nedaromi.
2. Empirinis Lietuvos studentų socialinio tinklo tyrimas atskleidė, kad „socialinio tinklo matricos“ skalių, sudarytų pagal tinklo subjektus, atsakymų vidinė konsistencija yra sąlyginai didelė, o atsakymų konsistencija pagal funkcijas – maža. Glaudūs socialiniai ir psichoemociniai ryšiai yra susiję su polifunkcine „artimų“ tinklo subjektų socialine parama. Ir priešingai – jeigu su tinklo subjektais nėra artimų socialinių ryšių, socialinė parama bus silpnai išreikšta, formali ir epizodiška.

LITERATŪRA

Bandura A. Social learning theory. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1977.

Baron J., Pfeffer J. The social psychology of organizations and inequality // *Social Psychology Quarterly*. 1994, vol. 57, p. 190–209.

Berry J. W. Cross-cultural psychology: Research and applications. New York: Cambridge University Press, 1992.

Bourdieu P., Passeron J. C. Reproduction in education, society and culture. London: Sage, 1977.

Bourdieu P. Die Feinen Unterschiede. Kritik der gesellschaftlichen Urteilskraft. Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1982.

Brass D. J. Men's and women's networks: A study of interaction patterns and influence in an organization

3. Išryškėjo dvi socialinio tinklo struktūros:
 - a) artimiausios aplinkos tinklas, kurį sudaro tėvai, sutuoktinis, broliai, draugai,
 - b) tolimesnės aplinkos tinklas, kurį sudaro mokslo draugai, kaimynai, giminaičiai.
4. Skalėje, sudarytoje pagal tinklo funkcijas, vyrauja finansinė-ekonominė tinklo funkcija. Tai gali būti paaiškinama studentų populiacijos specifiškumu arba Lietuvos socialine ir ekonomine būkle. Tikėtina, kad modernizacijos paveiktoje, vakarieetiškoje kultūroje būtų galima gauti kitokias tinklo veikėjų ir funkcijų konfigūracijas nei Lietuvoje.
5. Tikslinga atlikti tarpkultūrinės socialinio tinklo studijas, kurios išplėstų gautos empirinės tinklo teorijos galiojimo ribas ir leistų validuoti kai kurių aukštesnio abstrakcijos laipsnio tradicinių teorijų universalumą bei prognostinę interpretacinę galią.
6. Papildžius normavimo bazę, „socialinio tinklo matricią“ ateityje bus galima traktuoti kaip savarankišką diagnostinę priemonę arba atskirą diagnostinį modulį, kurį galima integruoti į kitus tyrimus ir priemones.

// *Academy of Management Journal*. 1985, vol. 28, p. 327–343.

Clark M. S. Social relationship in adulthood // *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* / Ed. by N. I. Smelser, P. B. Baltes. New York: Elsevier, 2002. P. 461–465.

DiClemente R. J., Hansen W. B., Ponto L. E. Handbook of adolescent health risk behavior. New York: Plenum, 1996.

Gordon R. A., Savage C., Lahey B. B., Goodman Sh. H., Jensen P. S., Rubio-Stipec M., Hoven Ch. W. Family and neighborhood income: Additive and multiplicative associations with youths' well-being // *Social Science Research*. 2002, vol. 32, p. 191–219.

Hanneman R. A. Introduction to social network methods // *Sociology*. 1998, vol. 157, p. 178–187.

- Hurrelmann K. Einführung in die Sozialisations-
theorie: über den Zusammenhang von Sozialstruktur
und Persönlichkeit. Weinheim, Basel: Beltz Verlag,
1993.
- Inglehart R. Modernization and postmodernization:
Cultural, economic, and political change in 43 socie-
ties. Princeton, New Jersey: Princeton University Press,
1997.
- Kadushin Ch. The motivational foundation of social
networks // *Social Networks*. 2002, vol. 24,
p. 77–91.
- Krauth J. Testkonstruktion und Testtheorie. Wein-
heim, Basel: Beltz, 1995.
- Lienert G. A., Raatz U. Testaufbau und Testanalyse.
Weinheim, Basel: Beltz, 1994.
- Marlatt G. A., VandenBos G. R. Addictive behaviors:
Readings on etiology, prevention and treatment. Was-
hington, DC: American Psychological Association, 1997.
- Matsumoto D. Culture and psychology: People
around the world. Pacific Grove, CA: Wadsworth, 2000.
- Melchior M., Berkman L. F., Niedhammer I., Chea M.,
Goldberg M. Social relations and self-reported health:
A prospective analysis of the French gazel cohort // *Social
Science & Medicine*. 2003, vol. 56,
p. 1817–1830.
- Merkys G. Sprachliche Adaptation und Transkultu-
relle Validierung der Erhebungsinstrumente // *Magister:
An International Journal for Psychology and Educa-
tion*. 1999, vol. 6, p. 22–35.
- Merton R. K. Funktionale Analyse // Claus Muehl-
feld und Michael Schmid, *Soziologische Theorie*. Ham-
burg: Hoffmann und Campe Verlag, 1974.
- Scott J. Social network analysis. A handbook. Lon-
don: SAGE Publications, 1991.
- Smith R. M. Kin and neighbors in a thirteenth
century Suffolk community // *Journal of Family His-
tory*. 1979, vol. 4, p. 34–65.
- Thomas A. Kulturvergleichende Psychologie: Eine
Einführung. Göttingen: Hogrefe, 1993.
- Triandis H. C., Lambert W. W. Handbook of cross-
cultural psychology. Boston: Allyn & Bacon, 1980.
- Vygotskij L. S. *Psychologija*. Moskva: Izd-vo
EKSMO-Press, 2000 (rusų k.).
- Wellman B. The community question: The intimate
networks of east yorkers' // *American Journal of So-
ciology*. 1979, vol. 84, p. 1287–1303.
- Wills T. A. Adolescent health and health behaviors
// *International Encyclopedia of the Social and Beha-
vioral Sciences* / Ed. by N. I. Smelser, P. B. Baltes.
New York: Elsevier, 2002. P. 174–189.

SOCIAL TIES OF LITHUANIAN STUDENTS: A DIAGNOSTIC RESEARCH, USING “THE MATRIX OF A SOCIAL NETWORK”

Dalia Antinienė, Viktorija Baršauskienė, Gediminas Merkys

Summary

The given article analyses the definition of a social network and its treatment, discusses the tradition of empirical research, schools, as well as several contemporary studies. It also reveals the functional (applied) significance of social network research and conceptions.

At present the social network has been analysed on different levels: individual, group, community, etc. However, the preferred methods are the ones that mark the individual's establishment in the social structure, as well as the formation of this structure from separate micro-ties. Consequently, the research prioritizes ego-centered (personal) network that is oriented towards a separate individual, or an 'individual – individual' relationship.

Different scientists, especially in the West, carry out numerous social network research exploiting vario-

us methodologies. According to the authors of this article, diagnostic social network research is considered to be most advanced. Subsequently, one of research objectives was to initiate the modelling of a more reliable, valid, and economical instrument that would allow an overall evaluation of a definite person or group social network.

The article presents the data of the Lithuanian students' social network empirical research. The research instrument is the social network matrix that is comprised of 35 items. The answer table was filled in by 305 young adults at different Lithuanian universities, colleges, and higher educational institutions. The matrix involves 7 social network subjects, namely, parents, siblings, spouses, friends, relatives, neighbours, schoolmates, and 5 social network functions, such as financial support, accommodation, emotional (or simi-

lar) support. Two structures of the social network were revealed in this research. These are the close medium, involving parents, spouses, siblings, and friends, and the distant medium, involving schoolmates, neighbours, and relatives. Based on the Multi-Dimensional Scaling model, as well as on the other indices, the article presents several arguments for the matrix constructional validity. The asymmetrically marked domineering of the financial support function is evident. It might be explained in the terms of specificity of the student population, or the social and economic conditions in Lithuania. Empirically defined network structure is

treated as culturally specific, and is tried to be interpreted in the context of materialistic and post-materialistic value theory and modernization concept. There emerged particular hypotheses that require more detailed cross-cultural studies.

After the norming base has been supplied, the method of the social network matrix could be treated as an independent diagnostic instrument in the future. For this reason the authors of this article are ready to provide all interested researchers with the information necessary for norming and correct intercultural comparison.

Iteikta 2004 03 12